

הדרף היחמי

יום רביעי כ' טבת תשס"ז

מסכת תענית דף ב'

עלון יומי ללומדי הדרף היומי
יו"ל ע"י מדרשיית הדרף היומי פ"ת

דוא"ל: midrashiya@eagleintl.com

עיונים על הדרף

סדר הלימוד

לומדים אנו מסכת תענית אחר מסכת ר"ה. כבר ככלל בדינו ב"עיונים על הדרף", שסדר הלימוד נקבע לפי שיטת הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות. רבינו הקדוש סידר את המסכתות שבהם נלמדים ענייני המועדים לפי סדר כתיבתם בתורה. וכו', וכשהשלים דברו על המועדים האמורים בתורה, חזר לדבר על הימים הנזכרים בספרי הנבואה והם הצומות שתיקנו הנביאים וסדר אח"כ ענין תעניות. המלאכת שלמה (כאן בהקדמה למסכת תענית) כתב, אע"פ שהתנא התחיל בתעניות הקשורות לגשמים, שהם לא נזכרו בדברי הנביא. מ"מ כיון שיש צורך לעולם בדבר הזה, כתב התנא את תעניות הגשמים בתחילה.

אולם בסוגיא שלפנינו הוכיח הקרן אורה שלא נשנתה מסכת תענית מיד אחר מסכת ראש השנה. בגמ' שאלו היכן אמרו שצריך להזכיר גבורות גשמים, שבעקבות כך שואל התנא אצלנו מאמתי מזכירין גבורות גשמים. אמרה הגמ', שלא מסתבר לומר שזה מתייחס לדברי התנא במסכת ברכות, שא"כ מדוע לא עסקו בעניין כבר שם. לכן אמרת הגמ', שבמסכת ר"ה אמרו ש"בחג נידונים על המים", ובעקבות כך, שאלו אצלנו מאמתי מזכירין וכו'. וכתבו תוס' (ד"ה אלא) "פירוש ור"ה הוא בסדר מועד". מכאן הוכיח הקרן אורה, שתוס' למדו שלא נשנית תענית מיד אחר ר"ה. ונראה ביאור לביאורו, שאם לדעת התוס' הייתה נשנית מסכת זו מיד לאחר ר"ה, לא היו צריכים לומר שתענית ור"ה הם בסדר מועד. אלא ביותר היו צריכים לומר, שמיד אחר ר"ה לומדים תענית. (וצ"ע מדוע הוכיח כך רק מתוס' בעוד שאף ברש"י ד"ה אלא כתב בתור"ד "ששניהן בסדר אחד").

וביאר הקרן אורה, מדוע לא נשנית תענית מיד אחר ר"ה, היינו משום שמסדר אחר סדר הימים. ר"ה יומא סוכה. ובאמת לפי סדר שלנו הוא הכל בסדר השנה. מתחיל בשבת, דהוי תדיר. ועירובין ג"כ מדיני שבת היא. אחר כך מתחיל מפסחים דהוי מועד ראשון. ומסדר אחריה כל דיני יו"ט, ביצה חגיגה מו"ק. אח"כ ר"ה יומא סוכה. ודיני תענית הם אחר סוכות. מגילה שקלים הם בסוף השנה. אבל הרמב"ם לשיטתו, שכן נשנית מסכת תענית אחר ר"ה, ביאור הגמ' יתבאר לפי פשוטו, שמיד לאחר שאמרו במסכת ר"ה "בחג נידונים על המים", המשיך התנא לשאול, מאמתי מזכירין גבורות גשמים.

המלאכת שלמה (שם) ביאר בעוד אופן מדוע נסמכה מסכת תענית לר"ה, כיון שבמסכת ר"ה למדנו את ענייני התקיעות. ואף בתעניות יש תקיעות, כמבואר בפרק שני. ובמסכת ר"ה דנו, האם תקיעה של תעניות היא ביעל פשוט או זכרים כפופים וכו' לכן נסמכו הלכות אלו לאלו.

גשם או מטר?

מבואר בדברי המשנה, שהזכרת הגשם מוגדרת כ"גבורות גשמים". בגמ' דנו, מדוע נקראים הגשמים בתור "גבורות" והוכיחו וכו'. אולם שואל החשק שלמה (כאן בהג' על המסכת. בעמח"ס שו"ת בנין שלמה) מדוע בברכת ברכך עלינו או ברכנו (לפי המנהגים) בקשת הגשם היא, "ותן טל ומטר", ההתייחסות לגשם, בתורת "מטר". ואילו בהזכרה בברכת הגבורה, תיקנו אנשי כנסת הגדולה שנאמר "מוריד הגשם", וההתייחסות למטר היא כ"גשם"? ובוותר, שבפסוק שהגמ' הביאה לגבי העניין שגשם מוגדר בגבורה, "עשה גדלות ואין חקר נפלאות עד אין מספר הנתן מטר על פני ארץ ושלח מים על פני חוצות" מבואר, לשון "מטר". ואף בדברי הגמ' שדנה, מהיכן למדנו שהזכרת הגשם צריכה להיות בתפילה, הביאה הגמ' "ולעבדו בכל לבבכם ונתתי מטר ארצכם וכו'", ג"כ מבואר לשון "מטר". א"כ מדוע בהזכרה אומרים אנו "גשם"?

עוד מעורר החש"ל, מדוע בבקשת הגשם הלשון הוא "ותן", כלומר מהשורש של "נתינה". ואילו בהזכרה הלשון "מוריד", כלומר מתייחס לצורת הגשם ולא לנתינה שמעניק הקב"ה?

ותירץ, שבבקשת הגשמים בברכת השנים, נזכר בדווקא לשון "מטר". וגם לשון "נתינה". וטעם הדבר, שכשנתבונן בלשונות הכתובים בפסוקים, כאשר התורה

מזכירה גשם בתור דבר טוב וחיובי, שהקב"ה מעניק הטבה לבני אדם ע"י הגשם, התורה אומרת "מטר", וזה הכתוב שאומר "ונתתי מטר ארצכם בעתו". ומוזכר אף לשון נתינה, משום שכאשר הגשם בא בברכה, בכמות שנצרכת ובמקום שצריך, הרי הקב"ה מעניק לנו ונותן לנו מטר. ולכן הבקשה היא בלשון מטר ובצורה של נתינה. אולם כאשר מזכירים את גבורת ד', אנו לא מבקשים. אלא מזכירים את גבורות ד'. וגבורות ד', לא נמדדות דווקא בצורה שאנו רוצים לקבל את הגשם. אלא באים להזכיר את גבורותיו בעניין הגשם, וזה כולל בתוכו גשם של ברכה, גשם שאינו של ברכה, גשם חזק וגשם חלש, הגבורה מתייחסת לגבורות ד', שהוא מוריד את הגשם בכללותו. ולכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה, שנאמר "גשם", היות והוא כולל בתוכו את כל סוגי הגשמים. וכן בלשון של "מוריד", היות וזה מתייחס לגבורת ד' ולא ל"נתינה" שאנו מבקשים בברכת השנים.

לפי"ז מבאר, מה שייסד הפייטן בתפילת גשם הנאמרת בשמחת תורה, "שאתה הוא ד' אלוקינו משיב הרוח ומוריד הגשם לברכה ולא לקללה" כיון שהתבאר ש"מוריד הגשם" אינו בהכרח גשם של ברכה, וזה בא רק להורות על גבורת ד' שמוריד כל סוגי גשמים שיש, לכן המשיך הפייטן שאנו מבקשים, שיהיה לברכה ולא לקללה.

עוד טעם, מדוע בהזכרת הגשם אומרים בלשון של "גשם" ולא בלשון "מטר", כיון שבגמ' בברכות (לג') תיקנו להזכיר את הגשמים בברכת מחיה המתים, משום ששקולה כנגד תחיית המתים. כיון שהגשם מחיה את העולם. (כריטב"א כאן ביאר, משום שהזרעים נקברים תחת הקרקע וצומחים ע"י הגשמים ויוצאים בכמה לבושים, והיא ראייה לתחיית המתים) ובירושלמי (שם) למדו מהפסוק "דיחינו מימים" ומיד אח"כ כתוב "כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו" (הושע פרק ו' פסוק ב' וג'). והיות ונסמך תחיית המתים לגשם בלשון של "גשם", אמרו בהזכרה שנתקנה בברכת מחיה המתים לומר, בלשון "גשם".

סיכום הדרף

נושא היום:מתי מזכירין גבורות גשמים. מפתחות שביד הקב"ה.

מאימתי מזכירין גבורות גשמים? לדעת רבי אליעזר, מיו"ט ראשון של סוכות יש חובה להזכיר. ואומר רבי אבהו (או קבלה הייתה בידו או שלמד כך מברייא) שלמד ממצות נטילת לולב, שארבעת המינים גדלים על המים כך העולם כולו זקוק למים. (ולמד שאין ניסוך המים ביום א' של סוכות. תוס'. ויתבאר בעו"ה בדף ג').
ואם רוצה יכול להזכיר כל השנה, כמו מחייה המתים. **לדעת רבי יהושע**, גשם בסוכות זה קללה, ולכן מזכיר רק מיו"ט אחרון של חג מיום הנחת הלולב. (ובעו"ה בעיונים על הדרף לקמן ג'). יתבאר האם הכוונה ליום שמיני או שביעי) **ולא מזכיר בימות הקיץ**, ולא דומה למחיה מתים, שכל יום מוגדר כזמנו. **לדעת רבי יהודה**, שמזכירין ביו"ט אחרון של סוכות מתחילים להזכיר ממוסף עד יו"ט ראשון של פסח בשחרית. **לדעת רבי יהודה בן בתירא**, מזכירין מיום השני של סוכות. ולומד, מהאותיות הנוספות שכתבה התורה בקרבנות החג, שעולים לסימן "מ"י"י"י"י"י"י"י". **דעת רבי עקיבא**, מיום שישי של חג. כיון שבקרבנות היום השישי מוזכר שני נסכים אחד מים ואחד יין. **שאלת גשמים**, מבקשים סמוך לגשמים.

המשנה שנוצר בא **מאימתי מזכירין גבורות גשמים**, היא המשך למה שלמדנו במסכת ר"ה ש"בחג נידונים על המים", כאן שאל התנא מתי מזכירין. **הזכרת הגשם מוגדר כ"גבורות גשמים"** לדעת רבי יוחנן, משום שיורדים בגבורה. **ולומד רבה**, שלומדים "חקר" "חקר" מברייטנו של עולם. בברייטנו של עולם נזכר "חקר" ו"גבורה", ואף בגשם נזכר "חקר". למדנו שאף גשם מוגדר גבורה. ומזכירין בתפילה, כיון שנאמר "לעבדו בכל לבבכם", ועבודה שבלב זה תפילה. ומיד אח"כ נאמר "ונתתי מטר ארצכם".

אמר רבי יוחנן, ג' מפתחות בידו של הקב"ה של נמסרו לשליח (לרש"י לא נמסרו ביחד. לתוס' באופן תמידי לא נמסרו). **מפתח גשמים**. **מפתח חיה** (עי' תוס' ותוס' רא"ש נדה טז'), האם הכוונה להריון או ללידה) **ומפתח של תחיית המתים**. **וי"א אף מפתח של פרנסה**. אולם המ"ד הראשון מנה פרנסה בכלל גשמים. (ועי' בתור"ד וישמע, שנמנו כאן רק המפתחות של טובה.)